IR-REWWIXTA KONTRA L-FRANĠISKANI F'ĠERUSALEM (1746)

Noel Muscat OFM

L-istorja tal-Franġiskani fl-Art Imqaddsa kienet dejjem waħda ta' taqlib u kuntrarjetà. Il-perjodu qasir tal-ħakma tal-Kruċjati li kienu jsaltnu fuq ir-Renju Latin ta' Ġerusalemm mill-1099 sal-wasla ta' Salah-ed-Din, li keċċa lill-Kruċjati minn Ġerusalemm fl-1187, kompla saħħaħ il-mibegħda bejn il-punent Kristjan u l-orjent Musulman. Il-Kruċjati baqgħu jaħkmu xi bliet fortizzi fuq il-kosta tal-Palestina (Ġaffa, il-«Castrum Peregrinorum» [Atlit], Akri) u tal-Libanu (Tir, Sidon, Tripli) matul is-seklu 13, imma fit-18 ta' Mejju 1291 tkeċċew għal

kollox mill-Art Imqaddsa meta Akri waqgħet f'idejn is-sultan al-Ashraf. F'dan il-perjodu l-Franġiskani kienu preżenti f'dan ir-reġjun, li kien jissejjaħ il-provinċja tas-Sirja, jew «Oltremare». Fl-1217 fra Elia kien inħatar ministru provinċjal tas-Sirja. Fl-1229 il-Franġiskani kellhom kunvent ċkejken f'Ġerusalemm, u kienu wkoll preżenti f'ħafna mill-fortizzi Kruċjati fuq il-kosta. Mal-waqgħa tar-Renju Kruċjat il-Franġiskani inqatlu, u dawk li rnexxilhom isalvaw kellhom jaħarbu f'Ċipru. Sfortunatament il-Franġiskani kienu jiġu assoċjati mal-Kruċjati, għax huma kienu Latini, jiġifieri Kattoliċi, u l-Kruċjati kienu ġejjin minn pajjiżi Kattoliċi fl-Ewropa (Italja, Franza, Ġermanja, Spanja, Portugal, Ingilterra). Minkejja dan, il-Franġiskani rnexxielhom jerġgħu jidħlu fl-Art Imqaddsa fil-bidu tas-seklu 14. Huma bdew jamministraw fil-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu sa mill-1272, meta r-re Karlu d'Anjou ta' Sqallija għamel trattat ta' paċi mas-sultan Bibars. Fl-1335 ir-re ta' Napli Roberto d'Anjou u martu Sancia de Majorca xtraw iċ-Ċenaklu u tawh bħala proprjetà lill-Franġiskani. Fil-21 ta' Novembru 1342 il-Papa Klement VI, bil-Bulla «Gratias agimus», iddikjara lill-Franġiskani bħala Kustodji ta' l-Art Imqaddsa. Fl-1347 il-Franġiskani daħlu fil-pussess tal-Bażilika tan-Natività f'Betleħem. B'hekk, għalkemm il-Kruċjati kienu tilfu l-Art Imqaddsa minħabba l-vjolenza u l-korruzzjoni tagħhom, il-Franġiskani rnexxielhom jerġgħu jidħlu jgħixu fiha bil-messaġġ ta' paċi u rikonċiljazzjoni. Dan, iżda, ma fissirx li kien faċli għall-Franġiskani li jerġgħu jidħlu fl-Art Imqaddsa. Il-mibegħda lejn il-Kristjani min-naħa tal-Musulmani u tal-Lhud kellha l-għeruq tagħha fil-ġrajjiet imdemma ta' żmien il-Kruċjati. L-istess ġara, sfortunatament, fil-każ tal-Knejjes oħrajn orjentali preżenti fl-Art Imqaddsa, u partikolarment fil-każ tal-Knisja Griega Ortodossa, li kienet tqis lilha nnifisha bħala werrieta ta' l-imperu Bizantin, li mis-sena 313 (editt ta' Kostantinu) sas-sena 638 (meta wasal il-Kaliff Omar u daħlet ir-reliġjon Musulmana) kien jaħkem fl-Art Imqaddsa, li allura kienet kollha kemm hi Kristjana.

Frott ta' l-injoranza reliġjuża tagħhom, il-Kruċjati kienu wettqu massakri ta' Lhud u Musulmani meta daħlu trijonfalment f'Ġerusalemm fil-15 ta' Lulju 1099. Mhux biss, imma komplew il-ħruxija tagħhom ukoll fuq l-insara orjentali. Keċċew minn Ġerusalemm il-Patrijarka Grieg Ortodoss biex waqqfu l-Patrijarkat Latin. Matul ir-raba' Kruċjata, immexxija mid-Doge ta' Venezia Enrico Dandolo, fis-6 ta' April 1203, il-Kruċjati kienu attakkaw il-belt ta' Kostantinopli u ipprofanaw il-knisja famuża ta' Hagia Sophia, iċ-ċentru glorjuż tar-rit Biżantin u t-tieni sede apostolika ta' importanza wara Ruma. Dawn l-atti vjolenti wasslu biex il-mibegħda tal-Griegi Ortodossi lejn il-Kattoliċi Latini kibret. Dan ġara b'mod partikolari fl-Art Imqaddsa, fejn il-Franġiskani sabu li fis-santwarji ewlenin tal-Kalvarju, Qabar ta' Kristu, Qabar tal-Madonna, u Betleħem, kienu juffiċjaw ukoll il-Griegi Ortodossi, li ma kinux lesti li jħallu lill-Franġiskani jiddominaw bir-rit Latin kif kien ġara fi żmien il-Kruċjati.
L-istorja tal-preżenza kristjana fis-santwarji ewlenin li semmejna hi waħda mimlija tensjoni, u xi mindaqqiet, imdemma, minħabba n-nuqqas ta' qbil bejn id-diversi Knejjes Insara li jamministraw l-istess santwarji. Għalkemm illum il-ġurnata aħna konxji ta' l-importanza tad-djalogu ekumeniku bejn il-Knejjes, u aħna l-Kattoliċi sirna ħafna sensibbli għal dan, mhux dejjem kien hekk fl-imgħoddi. L-istejjer li sejrin nirrakkontaw m'għandhomx l-iskop li jiskandalizzawna, daqskemm jgħallmuna kif nevitaw li ġrajjiet simili jseħħu mill-ġdid. Fl-istess ħin, iżda, nirrakkontawhom b'sens ta' ġustizzja lejn il-Franġiskani li sofrew inġustament biex jiddefendu l-preżenza Kattolika fis-Santwarji tal-Fidwa, u li kieku ma waqfux għall-oppożizzjoni ħarxa tal-Knejjes Orjentali, kieku llum il-Knisja Kattolika ma kien ikollha l-ebda rwol fl-Art Imqaddsa.

Ir-rewwixta ta' Ġerusalemm fl-1746

Fl-1517 il-Palestina kienet ċediet għall-forzi ta' Suleiman il-Manjifiku u għaddiet f'idejn il-ħakma tat-Torok Ottomani. Għall-Art Imqaddsa bdew 4 sekli ta' miżerja kbira. It-Torok Ottomani kienu jaħkmu

Il-Port ta' Akko

Qabar ta' Kristu

Latini Kattoliċi (rappreżentati mill-Franġiskani), u l-Armeni Ortodossi. Il-Griegi Ortodossi kienu sudditi naturali ta' l-Imperu Ottoman, u l-Patrijarka ta' Kostantinopli kellu ħbiberiji mas-«Sublime Porta» jew familja imperjali Ottomana residenti f'dik il-belt. Għaldaqstant il-Griegi Ortodossi kienu bdew jiġu ppreferuti fl-offerti u r-rigali li kienu jagħtu lill-Imperatur biex hekk jaħkmu f'idejhom is-Santwarji tal-Fidwa.

Il-Franġiskani wkoll kellhom appoġġ qawwi mir-renji Kattoliċi fl-Ewropa, u partikolarment mill-Imperu Awstro-Ungariku, mir-renji ta' Spanja, Portugal, Franza, Napli u Sqallija, il-Gran Mastru tal-Kavallieri ta' San Ġwann f'Malta (li kienet fewdu tar-renju ta' Napli u Sqallija), u r-repubbliki ta' Genova u Venezia. Dawn il-qawwiet Kattoliċi, għalkemm kien hemm żmien li fih kienu għedewwa ta' l-Imperu Ottoman, li kien ħakem il-Balkani u wasal saħansitra fil-bibien ta' Vienna, matul is-seklu 18 kienu interessati li jżommu relazzjonijiet kummerċjali tajbin mat-Torok. B'hekk f'Kostantinopli kien hemm ukoll rappreżentanti diplomatiċi ta' diversi pajjiżi Ewropej, fosthom Franza, li kienet tippreżenta ruħha bħala qawwa protettriċi ta' l-interessi Kattoliċi fl-Art Imqaddsa quddiem is-«Sublime Porta».

Dan kollu kien jiggarantixxi li l-Franġiskani baqgħu jgawdu minn privileġġi fil-ħarsien tal-Qabar ta' Kristu, tal-Kalvarju, tal-Bażilika ta' Betleħem u tal-

minn Kostantinopli (Istanbul) fuq l-Asja Minuri (Turkija moderna) u l-lvant nofsani kollu. Huma kienu jimxu bi strateġija li biha kienu jisolħu liss-sudditi ta' l-imperu bl-aktar mod sfaċċat. Fil-każ ta' l-Art Imqaddsa t-Torok kienu jafu li l-Insara kienu mifrudin f'diversi Knejjes u riti. Għaldaqstant applikaw il-prinċipju ta' «divide et impera» (ifred u aħkem), prinċipju li sfortunatament baqa' komuni fil-politika ta' kull min iggverna fl-Art Imqaddsa sal-ġurnata tallum. It-Torok bdew iqisu lilhom infushom proprjetarji tas-Santwarji tal-Fidwa, hekk li kienu jbigħuhom bl-irkant għal min joffri l-akbar somom ta' flus. B'dan il-mod bdiet kompetizzjoni feroċi bejn il-Knejjes, u partikolarment bejn il-Griegi Ortodossi, il-

Qabar tal-Madonna fil-Wied ta' Ġosafat. Imma fit-tieni nofs tas-seklu 18, l-Ewropa bdiet għaddejja minn burraxka ta' anti-klerikaliżmu, l-aktar bil-movimenti filosofiċi tar-razzjonaliżmu u illuminiżmu, li wittew it-triq għar-Rivoluzzjoni Franċiża ta' l-1789. Dan kollu beda jwassal biex il-qawwiet politiċi tradizzjonalment Kattoliċi ta' l-Ewropa bdew isiru dejjem aktar sekularizzati, u ma kienx jimpurtahom li jgħinu l-Art Imqaddsa billi jixtru minn bwiethom id-drittijiet tal-Latini biex juffiċjaw fis-Santwarji tal-Fidwa. B'hekk il-Franġiskani sabu ruħhom f'qagħda mwiegħra li fiha ma kellhomx mezzi biex iħarsu d-drittijiet tal-Knisja Kattolika fl-Art Imqaddsa, għax bdew jitilfu l-appoġġ tar-renji Kattoliċi ta' l-Ewropa. Hu fuq dan l-isfond li rridu nifhmu x'ġara fit-tieni nofs tas-seklu 18, u partikolarment fl-1757, meta l-Franġiskani sfaw imkeċċija mill-pussess ta' diversi partijiet importanti fis-Santwarji tal-Fidwa f'Ġerusalemm u Betleħem.

Imma qabel ma naslu għal din id-data importanti, rridu nifhmu x'wassal biex saret din l-użurpazzjoni tad-drittijiet Latini fis-Santwarji tal-Fidwa. It-tensjoni bejn il-Knejjes insara kienet frott ta' indħil inġust min-naħa tat-Torok Ottomani, li wassal għal rewwixta kontra l-Franġiskani fl-1746.

L-informazzjoni storika li sejrin nagħtu fil-kumplament ta' l-artiklu tinsab fil-volum ta' GIROLAMO GOLUBOVICH OFM, *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Francescano*, Nuova Serie – Documenti, Tomo XIV, *Collectanea Terrae Sanctae,* opus posthumum R.P. Leonardi Lemmens ofm editum cura et studio P. Hieronymi Golubovich ofm, Collegio S. Bonaventura, Ad Claras Aquas, Quaracchi 1933, pp. 104-120.

Fl-1746 il-Franġiskani f'Ġerusalemm ħassew li l-piżijiet finanzjarji li t-Torok Ottomani kienu jitolbu permezz ta' taxxi fuq il-Kustodja Franġiskani kienu saru inġusti wisq. Għalhekk ippruvaw jikkonvinċu lill-Griegi u lill-Armeni Ortodossi biex imorru magħhom Kostantinopli u jipprotestaw quddiem is-«Sublime Porta». Intbagħtet delegazzjoni ta' Franġiskan, Patri Jean Pierre Refenville, monaku Grieg u ieħor Armen. Imma malli waslu Kostantinopli l-Patrijarka Grieg Ortodoss iddikjara li hu ma riedx ikollu x'jaqsam fil-kwestjoni u ma riedx joffendi lit-Torok Ottomani. B'hekk il-Grieg u l-Armen ħallew lill-Franġiskan waħdu, u dan mar ifittex l-għajnuna ta' l-ambaxxatur ta' Franza quddiem it-Torok Ottomani. L-ambaxxatur irnexxielu jakkwista mill-Imperatur «firman» jew dokument uffiċjali tas-«Sublime Porta» (msejjaħ ukoll «katscerif») li kien favorevoli għall-Franġiskani, u li fih l-Imperatur ikkmanda lill-Baxà Tork u l-gvernaturi tiegħu f'Ġerusalemm biex ma jtaqqlux lil-Latini b'taxxi ħorox aktar minn dawk li

Kalvarju

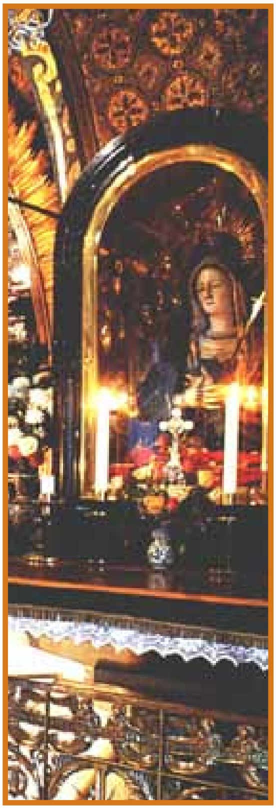

Il-Bażilika ta' Betleħem

ġustament dawn kienu diġà jħallsu. Imma billi l-«firman» ma kellux valur ta' liġi li torbot jekk ma kienx jiġi dikjarat liġi uffiċjalment mir-rappreżentanti ta' l-Imperatur f'Ġerusalemm, u billi l-ispiża biex dan iseħħ kienet ta' 15 elf «pjastri», il-Franġiskan ma kellux minn fejn iħallas, u l-ambaxxatur qallu biex jieħu l-«firman» miegħu Ġerusalemm u jistenna sakemm l-ambaxxatur jara kif jagħmel biex jikkonvinċi lill-gvernaturi dwar l-awtentiċità legali tiegħu. Sadanittant kienu waslu protesti oħrajn minn merkanti Franċiżi f'Damasku, dwar il-kilba għall-flus tat-Torok Ottomani li riedu jisolħu lill-Ewropej u lill-Franġiskani. Malli l-aħbar waslet Ġerusalemm li l-Franġiskani kienu akkwistaw «firman» biex ma jiġux imtaqqlin bit-taxxi, t-Torok heddew li jqumu kontra l-Kattoliċi. Il-Patri Kustodju kien jinsab Għajn Karem għall-festa tat-twelid ta' San Ġwann Battista fl-24 ta' Ġunju 1746. Wara li ċċelebra l-festa iddeċieda li jmur lura Ġerusalem fil-kunvent ta' San Salvatur. Hemmhekk skopra li l-inkwiet kienu qajmuh il- Griegi Ortodossi, li kkonvinċew lill-gvernaturi li l-Franġiskani kienu akkwistaw «firman» li bih kienu se kisbu privileġġ li ma jħallsux it-taxxi mitlubin. Fil-fatt il-Griegi ma ridux li l-Franġiskani jagħmlu restawri fil-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu.

Biex jipprova jikkalma s-sitwazzjoni, għax kien hemm xniegħa li t-Torok ta' Ġerusalemm riedu jagħmlu straġi mill-kunvent ta' San Salvatur, il-patri Prokuratur mar għand il-Griegi u l-Armeni biex jikkonvinċihom li l-«firman» ma kien fih l-ebda theddida kontra l-interessi tagħhom, anzi kien jitlob li t-taxxi jitnaqqsu għal kulħadd. Hu fakkarhom li huma stess kienu bagħtu l-monaċi tagħhom mar-rappreżentant Franġiskan f'Kostantinopli, u li jekk huma irtiraw dan ma jfissirx li l-Franġiskani kienu ħadmu għal rashom kontrihom. B'hekk irnexxielu jsikkithomhom xi ftit. Fl-1 ta' Lulju 1746 wasal ir-rappreżentant tas-«Sublime Porta» f'Ġerusalemm. Dan ġie milqugħ bl-unuri u bagħat għall-Prokuratur tal-Franġiskani, għax ried ikellmu. Hu qallu biex ma jinkwetax, għax l-ebda ħsara ma kienet se tiġi fuq il-Franġiskani. Imma l-viċi prokuratur kien jaf li t-theddid tal-kapijiet Torok ta' Ġerusalemm ma kienx se jintemm hekk ħesrem. Dawn kienu ddeċidew li ma jħallux lir-rappreżentant imperjali jaqra l-«firman» uffiċjalment, biex hekk dan jieħu forza ta' liġi; anzi kienu lesti, li malli jitlaq jerġgħu jibdew jużaw vjolenza fuq il-Franġiskani.

Il-Prokuratur, Patri Diego Rodriguez, avża b'dan lir-rappreżentant tas-«Sublime Porta», u dan laqqa' lill-kapijiet tal-belt fis-sala tal-ġustizzja, jiġifieri l-Gvernatur, il-Qadì, il-Mufti, il-kap militari, u l-Imam tal-moskej. Barra ngħabret folla kbira lesta biex tara kif kienet se tintemm il-biċċa. Sadanittant il-kapijiet ħalfu li jobdu l-«firman»,

imma b'makkakkerija kbira qalu lir-rappreżentant li, billi diġà kienu jafu x'fih il-«firman», ma kienx hemm għalfejn jaqrah pubblikament. Imma hu ma riedx, għax qal li l-ordni tas-«Sublime Porta» kienet li jinqara l-«firman» fil-pubbliku. Imma malli dan beda jinqara, dawk preżenti bdew jipprotestaw u jgħajtu kemm jifilħu, u jaħilfu kontra l-«Franki» (il-Franġiskani) u riedu joqtluhom talli kienu xlewhom quddiem is-Sultan li kienu qed jisolħuhom inġustament. Intant in-nies barra bdew jisimgħu l-agħjat, u fi ftit ħin il-belt kollha ta' Ġerusalemm qamet f'rewwixta kontra l-Franġiskani. Il-patrijiet għaldaqstant issakkru fil-kunvent ta' San Salvatur, filwaqt li l-Patri Kustodju laqqa' d-Diskretorju biex jaraw kif kienu se jieqfu għal dik it-theddida.

Huma ddeċidew li jagħmlu konċessjonijiet ta' xi għotjiet ta' rigali u flus li kienu talbu t-Torok, imma wkoll li jiktbulhom li ma kellhomx ikomplu jdejqu lill-Franġiskani billi jitolbu flus bħala self, meta qatt ma kienu jħallsuhom lura. Intalab li jmur id-«dragomanno» biex jieħu r-risposta lir-rappreżentant tas-Sultan, imma dan ma riedx, għax kien imwerwer li jekk joħroġ mill-kunvent il-folla tqattgħu bċejjeċ. Offra li jmur il-Gwardjan, imma fl-aħħar iddeċieda li joħroġ il-Prokuratur flimkien ma' patri Jean Pierre Refenville, li kien ġie mibgħut għand is-«Sublime Porta» bil-qadja, u li kien jitkellem bl-ilsien Tork. Imma d-«dragomanno» staħa u fl-aħħar mar hu, u ta l-ittra lir-rappreżentant. Meta l-kapijiet semgħu li l-Franġiskani kienu għamlulhom xi konċessjonijiet, ikkalmaw xi ftit u r-rewwixta battiet fit-toroq dojoq ta' Ġerusalemm.

L-għada l-Prokuratur u patri Jean Pierre Refenville issejħu quddiem ir-rappreżentant tas-Sultan. Dan qalilhom li kien se jkompli jiddefendihom kif jista' jekk iwegħduh li jħallsuh tlett elef «pjastri» tax-xogħol tiegħu! Imbagħad ħadhom għand il-Qadì, li qal lill-Franġiskani li kien lest li jwaqqaf ir-rewwixta, imma li riedu jħallsuh talli rreġistra l-«firman» bħala liġi. Hu talabhom 2500 «pjastri» għalih, 500 għall-uffiċjali tiegħu u 40 għall-iskrivan!

Il-Qabar tal-Madonna fil-Wied ta' Ġosafat

Il-kunvent ta' San Salvatur minn ġewwa

Hekk il-patrijiet irritornaw fil-kunvent ta' San Salvatur. Imma filwaqt li l-patrijiet kienu qegħdin jirringrazzjaw 'l Alla fil-knisja, mill-ġdid beda jinstema' l-agħjat ta' folla riesqa lejn il-kunvent. Id-«dragomanni» marru jiġru jagħmlu l-istaneg mal-bieb tal-kunvent. Li ġara kien li, meta l-Musulmani saru jafu bil-ftehim li kienu għamlu l-Franġiskani, ċertu Sajed Mahmed Fisfos, kap ta' moskea, beda jippriedka li l-«Franki» kienu qed jinsulentaw lil Muħammed u r-reliġjon Musulmana, u kienu jippretendu li jagħmlu minn Ġerusalemm belt Kristjana. Hekk qanqal lill-poplu biex iqum f'rewwixta mill-ġdid. Imma fil-ħin li kien jitmasħan jippriedka, waqa' ma' l-art b'attakk ta' qalb u ħaduh id-dar mejjet! Dan kien agħar għall-Franġiskani, għax il-Musulmani bdew jgħidu li kienu huma li qatluh bis-sħaħar tagħhom! U għalhekk mhux talli ma kkwetawx, imma talli r-rewwixta kompliet tiħrax. Il-folla marret għand il-Qadì biex titlob ġustizzja għall-mewt tax-«xiħ» tal-moskea, imma hu weġibhom li mhux il-«Franki» kienu qatluh imma Alla ippermetta li jmut talli mar kontra l-ordni tas-Sultan. Ir-rewwixta sadanittant ħraxet sal-punt li, wara l-ikel, il-folla kienet quddiem il-bieb tal-kunvent ta' San Salvatur, lesta bil-ġebel f'idejha u thedded li kienet se tfarrak il-kunvent. Il-Gwardjan irtira mal-patrijiet f'parti żgura tal-kunvent, filwaqt li l-Prokuratur irnexxielu jikkonvinċi lill-garżun tal-kunvent li jaqbeż mill-ħajt tal-ġnien u jmur jiġri javża lill-Gvernatur b'dak li kien qed jiġri. Il-Gvernatur malajr wasal personalment b'ċorma suldati, li rnexxielhom iferrxu l-folla rrabjata kontra l-patrijiet Franġiskani. Il-Gvernatur ta ordni li, jekk jinqabad min jipprova jdejjaq lill-Franġiskani u jfixkilhom mill-ħajja ordinarja tagħhom jew jinsultentahom, hu kien lest li jagħtih il-piena tal-mewt.

Hekk intemmet ir-rewwixta ta' l-1746. Wara li l-Franġiskani komplew ħallsu 10 elef «pjastri» oħrajn bejn rigali lill-kapijiet politiċi li ddefendewhom u ħlasijiet oħrajn talli ġie ippubblikat il-«firman», il-biċċa ntemmet fil-paċi. Almenu hekk kien jidher. Imma l-inkwiet il-kbir kien għadu ġej...